

РЕЦЕНЗІЯ

доктора історичних наук, доцента кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи

НІКОЛАЄВА Миколи Ілліча

на дисертаційну роботу **Колесніченка Євгенія Олександровича**
««Бронзові монети Нижнього Побужжя (о. Березань та Ольвія): кінець VII ст.
до Р. Х. – середина I ст. до Р. Х.», подану до захисту на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія, галузі
знань 03 Гуманітарні науки

Відгук складено на основі вивчення дисертаційної роботи та опублікованих здобувачем результатів дослідження.

Перш за все, хочу звернути увагу на особу здобувача; Євгеній Олександрович вже майже чверть століття захоплено займається ольвійською нумізматиною; без перебільшення, це вже спосіб його життя. А, як відомо, успіх завжди там, де є зацікавленість та ентузіазм. Відповідно, зустріч Є.О. Колесніченка з протагоністом ольвійської нумізматики, д.і.н., проф. В.М. Орликом – науковим керівником здобувача – закономірно оформилося у дисертацію.

1. Місце дисертації в сучасній ольвійській нумізматиці. Ольвійська нумізматика належить до найбільш розвинених напрямів античної нумізматики Північного Причорномор'я. Протягом понад півтора століття вона перебуває у центрі уваги дослідників, а її історіографія представлена працями П. Бурачкова, Б. Кене, О. Зографа, П. Каришковського, В. Анохіна та багатьох інших учених. Разом із тим розвиток будь-якої науки визначається постійним розширенням її джерельної бази. Кожне покоління дослідників працює з тим матеріалом, який є в його розпорядженні, тому накопичення нових знахідок, введення до наукового обігу музейних і приватних колекцій, уточнення типології та класифікації монет закономірно приводять до перегляду попередніх уявлень. Саме в цьому контексті, на мою думку, і слід оцінювати дисертацію Є.О. Колесніченка.

Як дослідник, який багато років займається історією Ольвії, її епіграфікою, нумізматиною та хронологією, можу констатувати, що реальна наукова цінність фундаментальної праці визначається передусім не кількістю запропонованих гіпотез, а якістю та обсягом джерельної бази, яку вона залишає наступним поколінням дослідників. Авторські реконструкції можуть уточнюватися, окремі датування — переглядатися, однак нові джерела, введені до наукового обігу, назавжди стають надбанням науки. *Саме тому*

головне значення дисертації Є.О. Колесніченка я вбачаю у створенні нової та найсучаснішої джерельної основи для подальшого вивчення бронзового карбування Нижнього Побужжя.

Автор виконав колосальну роботу зі збирання, систематизації та критичного аналізу нумізматичного матеріалу. До наукового обігу введено значну кількість нових монет, уточнено їхню типологію, суттєво розширено корпус пам'яток, який відтепер стане базою для всіх наступних досліджень. Саме ця обставина, на моє переконання, визначає фундаментальний характер дисертації. Якщо багато досліджень були присвячені переважно тлумаченню вже відомого матеріалу, то Є.О. Колесніченко істотно розширив сам предмет дослідження. Це означає, що незалежно від майбутньої долі окремих авторських гіпотез результати виконаної роботи залишатимуться актуальними ще багато років. Саме тому дисертацію слід розглядати як важливий етап розвитку сучасної ольвійської нумізматики, який істотно розширює її фактологічну основу та відкриває нові перспективи для подальших досліджень. Констатую: *дисертація Є.О. Колесніченко характеризується абсолютною науковою новизною.*

2. Головні наукові досягнення дисертації. Головне враження від дисертації полягає в тому, що авторові вдалося виконати надзвичайно масштабне дослідження, яке охоплює практично всю історію бронзового карбування Нижнього Побужжя — від найдавніших литих монет Березані до завершального етапу автономної монетної справи Ольвії. Насамперед необхідно відзначити винятково високий рівень опрацювання джерельної бази. Автор використав матеріали державних музеїв, приватних колекцій, археологічних розкопок, монетних скарбів, а також величезний масив спеціальної літератури, включаючи рідкісні видання XIX — початку XX ст. За повнотою охоплення матеріалу ця праця належить до найбільш репрезентативних досліджень в історії ольвійської нумізматики. *Одним із найбільших досягнень дисертанта є створення систематизованого корпусу бронзових монет Нижнього Побужжя. Автор не лише узагальнив відомий матеріал, а й істотно його розширив, увівши до наукового обігу значну кількість раніше не опублікованих або маловідомих монет.* Саме ця робота становить фундамент дисертації.

Безумовною, ще одною перевагою дослідження є також історіографічний розділ. *Автор критично проаналізував майже два століття розвитку ольвійської нумізматики, показавши еволюцію наукових поглядів, сильні сторони та обмеження праць своїх попередників. Особливо цінним є*

широке використання здобувачем малодоступних сьогодні видань, які фактично повертаються до сучасного наукового обігу. Це зроблено вперше.

Позитивної оцінки заслуговує і прагнення автора розглядати монету не лише як предмет класифікації, а як важливе історичне джерело. Дисертант широко залучає археологічні матеріали, аналізує умови знахідок, використовує дані суміжних історичних дисциплін, що дозволяє значно ширше розглядати результати дослідження. *Особливе місце в роботі займає каталог монет.* На мою думку, він має самостійну наукову цінність і ще тривалий час залишатиметься одним із найважливіших довідкових джерел для дослідників античної нумізматики. Як досить вдалий та оригінальний спосіб презентації матеріалу відзначу широке застосування здобувачем простих, але наглядних малюнків, зроблених твердою рукою без використання сучасних технологій. Саме сукупність цих результатів дає підстави розглядати дисертацію Є.О. Колесніченка як одну з найбільш вагомих праць з історії бронзового карбування Ольвії, що з'явилися в Україні за останні десятиліття.

3. Що принципово нового зробив Є.О. Колесніченко. На моє переконання, оцінюючи дисертацію, необхідно чітко відокремлювати «нові факти» від «нових інтерпретацій». Саме такий підхід дозволяє об'єктивно визначити її місце в сучасній науці. Будь-яка історична концепція є відкритою для подальшого уточнення. Це повною мірою стосується і хронологічних реконструкцій, і датувань окремих емісій, і пояснення причин тих чи інших змін у розвитку монетної справи. Наука розвивається саме через дискусію. *Натомість введення до наукового обігу нового джерельного матеріалу має незворотний характер. Монети, які вперше описані, систематизовані й уведені до наукового обігу, назавжди залишаються складовою джерельної бази науки. Саме в цьому я вбачаю головне досягнення дисертації.*

Є.О. Колесніченко не обмежився переглядом існуючих схем або коментуванням праць своїх попередників. Він істотно розширив корпус відомих бронзових монет Нижнього Побужжя, систематизував величезний фактичний матеріал, перевірів численні атрибуції, зіставив музейні, археологічні та приватні зібрання й створив фундамент для нового етапу досліджень. Не менш важливим є те, що автор запропонував цілісне бачення розвитку бронзового карбування Ольвії. Незалежно від того, як у майбутньому оцінюватимуться окремі його висновки, сама постановка проблем, комплексність дослідження та обсяг залученого матеріалу вже істотно змінили сучасний стан вивчення цієї теми. Саме цим, на мою думку, визначається фундаментальний характер виконаного дослідження.

4. Дискусійні питання та наукові зауваження. Високо оцінюючи дисертацію загалом, вважаю за необхідне зупинитися на окремих положеннях, які, на мою думку, потребують подальшого обговорення. Найбільш дискусійними видаються запропоновані автором абсолютні датування окремих серій бронзових монет. Передусім це стосується хронології повновагових монет із зображенням Деметри та окремих випусків борисфенів, зокрема прикінцевих груп. На моє переконання, при розв'язанні проблем хронології цих випусків здобувач зосередився лише на археологічному контексті, відповідно, дані епіграфіки, просопографії та відновленої хронології Ольвії проігнорував. Але саме комплексний системний підхід дає можливість знівелювати випадковість археологічного контексту та максимально наблизитися до абсолютного датування монетних емісій. Дискусійним видається прагнення автора в окремих випадках пояснювати еволюцію монетного карбування насамперед внутрішньою логікою розвитку монетної системи (реформуванням вагових стандартів, ускладненням номінальної структури, «внутрішньою еволюцією» окремих серій), тоді як вплив зовнішніх чинників — політичних подій, міжполісних контактів, військових конфліктів, торговельних зв'язків та забезпеченості монетними металами — аналізується менш послідовно. Це не знижує наукової цінності роботи, однак залишає простір для подальшої дискусії щодо рушійних факторів розвитку монетної справи Ольвії. На мою думку, зміни монетної системи значною мірою визначалися конкретними історичними подіями, політичною ситуацією, економічним станом поліса та його зовнішніми зв'язками. Ці чинники потребують ширшого залучення при аналізі нумізматичного матеріалу. При цьому, зазначу, що всі наведені вище зауваження є дещо умовними, оскільки стосуються не фактичного матеріалу, а лише його тлумачення.

5. Висновок. Оцінюючи дисертацію в цілому, можу констатувати, що Є.О. Колесніченко виконав фундаментальне самостійне дослідження, яке є вагомим внеском у розвиток античної нумізматики та історії Північного Причорномор'я. Сильними сторонами роботи є винятково широка та нова джерельна база, високий рівень опрацювання нумізматичного матеріалу, також розширений аналіз попередньої історіографії, особливо її ранніх етапів. Принципово важливим результатом дисертації є створення нового корпусу джерел з історії бронзового карбування Нижнього Побужжя. Саме ця праця істотно розширює фактологічну основу сучасної ольвійської нумізматики. У цьому я вбачаю її головне наукове досягнення. Безумовно, окремі хронологічні побудови, атрибуції та історичні штудії автора ще будуть

предметом фахових дискусій. Однак це є закономірною ознакою будь-якого фундаментального дослідження. Саме тому, незалежно від подальшої долі окремих авторських гіпотез, дисертація Є.О. Колесніченка вже посіла помітне місце в історії дослідження монетної справи Ольвії. Переконалий, що надалі практично кожен дослідник бронзового карбування Нижнього Побужжя буде змушений звертатися до цієї праці, погоджуючись чи дискутуючи з її автором. Це, на мою думку, і є найкращим критерієм наукової цінності будь-якого фундаментального дослідження.

Отже, дисертація Євгенія Олександровича Колесніченка **«Бронзові монети Нижнього Побужжя (о. Березань та Ольвія): кінець VII ст. до Р. Х. – середина I ст. до Р. Х.»** за актуальністю, науковою новизною, рівнем обґрунтованості положень і висновків, теоретичним та практичним значенням повністю відповідає вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю **032 «Історія та археологія»**, а її автор заслуговує на присудження ступеня **доктора філософії**.

Рецензент

доктор історичних
наук, доцент кафедри
історії, археології,
інформаційної
та архівної справи
Центральноукраїнського
національного технічного
університету

Микола НІКОЛАЄВ

Підпис **Миколи НІКОЛАЄВА** засвідчую:

Проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Центральноукраїнського національного
технічного університету

Андрій ТИХИЙ